

K&K uvádza novú rubriku, v ktorej práve vám, študentom, ponúka **možnosť uverejňovať recenzie kníh**, ktoré vás oslovili, prekvapili, nadchli alebo totálne rozčúlili. Žáner či pôvod autora-autorky recenzovanej publikácie závisí len od vás. Pravidelne uverejníme **5 najzaujímavejších príspevkov** a oceníme ich knižnou poukážkou v hodnote 300 Sk. Pozor! 3 najlepšie recenzie dostanú prémii navyše... Ďalšie vybrané recenzie si budete môcť prečítať na internetovej stránke časopisu /www.kritika.sk/. Recenzie **v rozsahu max. 700 slov** posielajte faxom /36 22 80/, e-mailom /kritika@rainside.sk/, alebo poštou /K&K, P.O. Box 261, 810 00 Bratislava 1/. **Nezabudnite uviesť presný názov knihy, kedy a kde vyšla, vaše meno a školu, na ktorej študujete.**

V tomto čísle vám ponúkame recenzie, ktoré napísali študenti Výberového vzdelávacieho spolku v rámci štúdia v roku 1998.

ERIK LÁŠTIC

POLITOLÓGIA, FILOZOFICKÁ FAKULTA UK, BRATISLAVA

Karol Wolf: Podruhé a naposled. G&G, Praha 1998

Vydavateľstvo G&G prinieslo v roku 1998 knihu českého novinára slovenského pôvodu Karola Wolfa Po druhé a naposled, aneb o mírovém dělení Československa. Kniha sa stala ihneď po jej vydaní bestsellerom ako v Čechách tak i na Slovensku.

Autor, absolvent sociológie na Filozofickej fakulte v Bratislave, patrí ku generácii mladých píšucich novinárov a komentátorov, ktorá vyrástla vďaka zmene režimu v roku 1989. Tejto generácii nechýba novinárska drzosť a pribojnosť, ale ako sa často ukazuje ani sklon k povrchnosti a uverejňovaniu neverených, neautorizovaných informácií.

Práve v duchu tejto charakteristiky je možné posudzovať knihu o posledných dňoch Československa a jeho hlavných politických aktérov. Na slovenskom i českom trhu doteraz chýba ucelená štúdia o rozpade Československa, čo sa ale všeobecne dotýka aj celého ponovembrového obdobia. Práve v tomto ohľade sa nám javí Wolfova snaha o analýzu problému rozpadu prístupnejšou, publicistickou cestou ako pozitívny krok. To je však bohužiaľ aj jediné pozitívne konštatovanie.

Autor síce tvrdí, že sedel mesiac v archíve *Mladej fronty Dnes*, ale napriek tomu uprednostnil svoju pamäť a informácie z vlastnej ruky. Kniha razom dostáva nádych memoárov jedného mladého novinára, ktorý žil v rušnej dobe a mal možnosť stretávať sa s rozhodujúcimi aktérmi politického života. Aj keď pristúpime na zmenu formy, nemôžeme rezignovať na istú profesionálnu úroveň, keď už nie promovaného sociológa, tak aspoň novinára, tak ako na ňu rezignuje Wolf. To, čo autor ponúka vo

svojej knihe sú „klepy“, ktoré majú bulvárny charakter (napr. o žilinskom primátorovi, ktorý údajne chodí po meste na kabriolette a strieľa do vzduchu z pištole), alebo svedectvá o osobnej neschopnosti (popis jeho reportáže z Bratislavy 31.12.1992), prípadne rozhovory, ktoré sa udiali v súkromí a autor ich aj bez povolenia dotýchnych zverejňuje. Ako utajený spoluautor knihy vystupuje Anna Nagyová, ktorá patrila po niekoľko rokov k najbližším spolupracovníkom V. Mečiara, ale napriek tomu ňou zverejnené informácie majú takmer nulovú výpovednú hodnotu.

Kto má výdrž a obľubuje oddychovú literatúru, knihu určite ocení pri pobyte v niektorom prímorskom letovisku. My ostatní, čo sedíme vo svojich bytoch a snažíme sa dozvedieť niečo relevantné, ju po pár stranách zatvoríme s tým, že ešte nedozrel čas.

P. S: Vydavateľovi knihy Fedorovi Gálovi. Po vydaní Wolfovho „rozpadu“ netrpezlivo očakávam knihu o zaručene pravdivej verzii smrti princeznej Diany, prípadne o láskach a živote teenagerskej hviezdy L. di Capria.

ADRIÁN TOKÁR

PRÁVO, PRÁVNICKÁ FAKULTA UK, BRATISLAVA

*Edmund Burke: Úvahy o revoluci ve Francii
Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1997*

Vydanie Burkovej knihy Úvahy o revoluci ve Francii je vydavateľský počín, ktorého význam sa dá porovnať hádam len s vydaním Dějin 20. století Paula Johnsona v roku 1991 vo vydavateľstve Rozmluvy. Nie som si istý, či Johnsonova kniha predstavuje prvú líniu západného dejepisectva o dvadsiatom storočí, je to vlastne skôr politický pamflet než historiografická práca (to je, nakoniec, ďalšia

vec, v ktorej sa podobá na Burkove Úvahy. V prostredí „porevolučného“ Československa znamenala pre čitateľov, ktorí predtým nemali prístup k západnej literatúre, nepoznali západné historické myslenie, obrovskú zásobáreň argumentov a názorov na spochybnenie a korekciu jednostranne zameranej historiografickej tradície socialistických štátov. Johnsonova kniha bola ako šokujúci a niekedy krutý pohľad za kulisy diania dvadsiateho storočia, nový pohľad na veci, ktorý nemusel byť práve najobjektívnejší, ale vyplnil určitú medzeru. Čítať Burka spôsobí rovnaký protišok nášmu politickému mysleniu ako Johnsonova kniha historickému.

Celá kniha je vlastne jeden dlhý list, niekedy sa zdá, akoby jedna dlhá veta. Burkov štýl miestami pripomína vášnivý prejav uprostred búrlivej parlamentnej debaty, niekedy sa v kráse svojich metafor približuje básnickému dielu. V žiadnom prípade nejde o systematický výklad jeho politického presvedčenia. Názory sú podané formou interpretácií konkrétnych udalostí, hodnotením konkrétnych protivníkov. Burke sa vôbec nesnaží dôjsť k abstraktným záverom a popiera platnosť a odôvodnenosť existencie abstraktných konštrukcií v politickej vede: „Okolnosti sú tým, čo spôsobuje, že určitý občiansky a politický systém je ľudstvu prospešný a iný škodlivý. Ak uvažujeme abstraktne, sú dobrom vláda aj sloboda. Mohol by som však pred desiatimi rokmi podľa zdravého rozumu Francúzsku blahoželať k jeho pôžitku z vlády (pretože vtedy vládu mala) bez skúmania, aká je povaha tejto vlády a ako je vykonávaná? Môžem teraz gratulovať tomu istému národu k jeho slobode? Mám vážne blahoželať šialencovi, ktorý utiekol z ochranného zaistenia a bezpečného prítmnia svojej cely, k jeho návratu do radosti zo svetla slobody len preto, že sloboda môže byť čisto teoreticky zaradená medzi požehnaná ľudstva?“

Táto kniha akoby mala dve roviny. V prvej rovine ide o hodnotenie a interpretáciu konkrétnych udalostí Veľkej francúzskej revolúcie. Druhú rovinu predstavujú Burkove konkrétne názory a návrhy, kde rozvíja vlastnú politickú teóriu. Tieto dve roviny sa priestorovo prelínajú a v kontexte diela tvoria jednotu. Ja ich rozdeľujem len preto, aby som mohol lepšie poukázať na niektoré charakteristické črty jeho myslenia.

Pre historika je Burke skvostným čítaním. Udalosti prerozpráva so zaniatenosťou účastníka a čitateľa uvádza do prostredia revolúcie. Autorova názorová vyhranenosť nebráni tomu, aby si čitateľ urobil objektívny obraz skutočnosti. Jeho rozprávanie vo mne vzbudzuje túžbu dôkladnejšie poznať toto obdobie, ktoré niekedy poskytuje celkom prekvapujúce paralely s dnešným Slovenskom - stojí za to prečítať si opis rozpredaja skonfiškovaného cirkevného ma-

jetku pod cenu za novo zavedené papierové obeživo priaznivcom nového poriadku. Hm, dlhopisová metóda...

Burkovo politické myslenie sa vyznačuje niektorými základnými tézami. Prvou tézou je, že politika je veda empirická a praktická, dokonca kazuistická - vyžadujúca osobitné riešenia v osobitných prípadoch a neprípúšťajúca jednoduché všeobecné recepty. Druhou tézou je, že politika je veda zložitá a ťažká, ktorá sa nedá zvládnuť múdrosťou nadobudnutou za ľudský život a preto sa treba spoliehať na tradície predkov a uchovávať vydržaním, t.j. dlhým nerušeným užívaním, ustálené poriadky. Ďalšou tézou je, že základom občianskej spoločnosti je duch gentlemanstva a náboženstvo. Na tomto základe obhajuje predovšetkým anglickú, ale aj francúzsku štátnu cirkev.

Celý čas, ako som čítal túto knihu, prehánala sa mi hlavou jedna myšlienka. Majú konzervatívci len šťastie, že žijú v krajine, ktorá má tie správne, zachovaniahodné tradície, alebo obhajujú všeobecný princíp, schopný zabezpečiť ľudstvu prosperitu? Ako je možné, že anglické konzervatívne zriadenie prežilo stáročia a uchovalo si priazeň svojich občanov, kým stredoeurópske monarchie si svojich občanov skôr odcudzili a položili sa pod revolučnými hnutiami? Má konzervativizmus zmysel, len keď konzervuje to správne zriadenie?

Burke nám nedáva priamu odpoveď na túto otázku. Natolko aktuálny nie je. Zdá sa však, že sa prikláňa k nasledovnému modelu: v náboženskom, morálnom a konzervatívnom duchu vychovaná elita zosobňuje štátnu moc, štátne náboženstvo udržiava ľudí v duševnej rovnováhe, a tým vytvára pozitívny vzťah k štátu. Monarchistická moc je obmedzená dohľadom reprezentantov národa a všetci predstavitelia moci sú obmedzení ústavou, ktorá nemôže byť zmenená jednoduchým hlasovaním, ale predstavuje dedičstvo predkov. Vôbec, chápanie slobody ako dedičstva a ostré odmietanie princípu kodifikovaných a parlamentom odhlasovaných ľudských práv je jednou z najzaujímavejších a najaktuálnejších častí knihy.

Abý som nadviazal na moje porovnanie s Johnsonovými Dejinami dvadsiateho storočia: Burkova kniha znamená krok ďalej. Ak sa po prečítaní Johnsona môžeme trochu lepšie orientovať v džungli nášho vlastného storočia, po čítaní Burka by sme sa mali vedieť vysporiadať s vyhlásením poslankyne Národnej rady SR: „Veľká Británia nie je demokratický štát, veď tam majú monarchiu“. Čítať a pochopiť Burka znamená zabudnúť na posledné maximy komunistického vymývania mozgov v našom školskom systéme. Obsahuje diametrálne odlišné hodnotenie revolúcie tak francúzskej ako aj vo

všeobecnosti, úplne odlišný hodnotový systém, než je náš vlastný. Otvára nám myseľ, aby sme pochopili myslenie ľudí osemnásteho storočia a oslobodili sa od historických predsudkov a ideologicky chápanej koncepcie sociálneho pokroku. Pomáha nám pochopiť úspech Británie a zamyslieť sa nad naším vlastným zriadením. Prečítajte si, oplatí sa.

*Citujem podľa pamäti, toto vyhlásenie bolo svojho času (približne druhá polovica roku 1997) medializované.

MÁRIA ONDRUCHOVÁ

POLITOLÓGIA, FILOZOFICKÁ FAKULTA UK, BRATISLAVA

Miloš Žiak: Slovensko medzi napredovaním a úpadkom, vyd. Miloš Žiak, 1998

Na Slovensku sa vrece pôvodnej politologickej literatúry akosi nejde roztrhnúť od preťaženia, preto človeka poteší každý, čo i len malý závan politickej analýzy v podobe knižného vydania. Žiakova kniha nie je viazaná, je to *paperback*, čo je ideálne balenie myšlienok na cestovanie a iné dlhé chvíle strávené v čakárňach lekárov, či rozličných moderných byrokratov. Obálka vo mne nevyvolávala najlepšie pocity, a dodnes sa mi zdá vhodnejšia pre román s neistým koncom, než pre dielko nepomerne vzdialené od toho, čo nazývame krásnou literatúrou. Spolucestujúcich však obal zaujal, pretože ukradomky sa snažili zistiť titul knihy. Možno aj oni zostali prekvapení, že nejde o najnovšieho Crichtona, Grishama, Steelovú, či Asimova.

Za chvályhodný možno označiť samotný počín autora, ktorý vydal knihu vlastným nákladom, čo si dnes nemôže dovoliť veľa slovenských intelektuálov (!). Okrem iného je tento moment pozitívny aj v tom zmysle, že autora nikto nemôže označiť za povinne jednostranného, chrániaceho záujmy chlebobdarcu, vydavateľa. Nie. Žiak nám servíruje svoje myšlienky, scenzurované len vlastným svedomím. Vskutku originálne.

Horšie vnímam samotný obsah publikácie, nad ktorou sa mi v niektorých častiach (počas mojich hodinových ciest vlakom do Bratislavy) zatvárali oči. A čo mi je skutočne ľúto, je fakt, že sa tak dialo, hoci som sa na čítanie údajnej spoločensko-politickej analýzy niekdajšieho poradcu predsedu vlády Jozefa Moravčíka vopred veľmi tešila.

Prvá, najrozsiahlejšia časť knihy, je venovaná obdobiu pred novembrom 1989, ale aj ponovembrovým časom, až do vymenovania Jozefa Moravčíka za predsedu slovenskej vlády. Označenie prvej kapitoly *Ešte raz si prečítať príbeh zániku federácie (portrét Igora Cibulu)* vo mne vyvolalo predstavu chro-

nologického popisu faktov, doplnených subjektívnymi komentármi. Avšak po nudnom čítaní domniek o politickom význame Igora Cibulu, o jeho aktivitách pred novembrom, a postavení po novembri, som zistila, že publikované informácie mali pramálo výpovednej hodnoty o rozpade Československa. Chronológia nie je práve najsilnejšou Žiakovou stránkou, čo by však nemuselo byť hodnotené negatívne. No v časti popisujúcej Cibulove aktivity pred novembrom 1989 sa čitateľ, neznalý istých historických súvislostí, celkom stratí. Odstavce textu v tejto časti drží pohromade hádam len papier, na ktorom sú vytlačené. A paradoxom je, že čitateľ sa koniec koncov aj tak nedozvie, kto vlastne bol a je Cibula, a prečo je pre Žiaka taký nesporne dôležitý. O ponovembrovej politike v Československu sa možno dočítať v druhej časti úvodnej kapitoly, a to v prvom rade z článkov Igora Cibulu v *Národnej Obrode*, a sem-tam z najnovších výpovedí Petra Zajaca. Ide o kvalitný kompilát článkov, ktoré sa však opäť akosi rozpadávajú, a z ktorých akoby postupne unikal pôvodný zámer popísať rozpad federácie. Ak bol Cibula skutočne takým manipulátorom, akým mohol byť podľa Žiaka, potom sa ním aj Žiak nechal z neznámych dôvodov zmanipulovať. Aspoň po prečítaní prvej kapitoly to tak vyzerá.

Úplne iným žánrom v porovnaní s prvou kapitolou sa javí kapitola druhá, o slovenských ministroch poslednej federálnej vlády. Po rozsiahlej pasáži venovanej Alexandrovi Dubčekovi, píše Žiak skutočne o piatich slovenských ministroch, ich osudoch, postojoch a ambíciách po zániku československej federácie. Á propos Dubček - v knihe je vôbec často spomínaný, a hoci nie je vyslovene oslavovaný, skôr umiernené kritizovaný, riadky o ňom sú vždy plné rešpektu a úcty.

Čitateľa však unaví neustále opakovanie okolností vzniku a pôsobenia Strany demokratického socializmu, na ktorú sa vďaka krátkemu obdobiu existencie nepamätajú hádam ani aktivisti ponovembrového vývoja. Osobne ma na druhej strane prekvapuje Žiakov zásadný postoj k Rudolfovi Filkusovi. Jeho politické počínanie je tu zhodnotené ako tvrdo mocenské, a Filkus tu pôsobí dojmom námedzného funkcionára. Nepopieram existenciu tejto možnosti, len ma zaráža, že Žiak nespomína posledný *prestup* politika Filkusa, a jeho posledný *výťah* k funkcii podpredsedu Národnej rady SR. Až tento Filkusov krok totiž odštartoval v slovenskej spoločnosti úvahy o Filkusovom hlade po politických funkciách. Ostrý hodnotiaci tón tu zaujal človek, ktorý sám priznáva, že funkciu poradcu predsedu vlády Jozefa Moravčíka prijal len (alebo hlavne) preto, že prostredníctvom Moravčíka chcel komunikovať s Mečiarom, čo mu jeho predchádzajúce politické postavenie nedo-

voľovalo. Kapitola je čítavá, s množstvom ďalších subjektívnych postrehov, no ak prvú kapitolu nazveme kompiláciou novinových výstrižkov, tak druhú môžeme charakterizovať ako zmes osobných úvah a úlomkov reálnej skutočnosti. Možno by podtitul kapitoly mohol znieť: moja spoločensko-politická reflexia posledných mesiacov Československa a prvých mesiacov samostatnej Slovenskej republiky.

V úvode sa dočítame o autorovej ambícii preskúmať v budúcnosti obdobie Moravčíkovej vlády. To si vytýčil ako prácu do budúcnosti. Nepochybujem o autorových poznatkoch o vývoji politickej situácie na Slovensku, no osobne sa domnievam, že ak má publikácia Slovensko medzi napredovaním a úpadkom ambíciu zaujať miesto akéhosi svetlého bodu v ére politických analýz, treba do nej vniesť v prvom rade koncepciu a chronológiu, a v druhom rade ju zbaviť nevyprofilovaných esejistických prvkov spojených s príliš jednoduchými kompilačnými technikami. Možno by stačilo vymeniť zopár citovaných článkov za vlastné reflexie a na iných miestach nahradiť vlastné (často nepodložené) domnienky výpoveďami zodpovedných osôb. Ak autor spomína, a viackrát cituje Leškov Mečiar a mečiarizmus, tak práve z neho by si mohol vziať pri najbližšej práci príklad.

Čitateľ by totiž po dočítaní knihy možno rád vedel samostatne rozoznať, či si prečítal osobnú spoveď, či zbierku faktov a citácií, alebo nie príliš vydatený pokus o spojenie oboch do nesúrodnej spoločensko-politicko-analytickej eseje.

ROMAN KRAKOVSKÝ

HISTÓRIA-FRANCÚZŠTINA, FILOZOFOCKÁ FAKULTA UK, BRATISLAVA

Lubomír Lipták: Petite histoire de la Slovaquie (Stručné dejiny Slovenska), Institut d'études slaves (Inštitút slovanských štúdií pri Sorbone), Éditions Cultures et sociétés de l'Est (edícia Kultúry a spoločnosti východnej Európy), Paris 1996

Zatiaľ čo Čechy, Poľsko a Maďarsko sa už začínajú dostávať do povedomia širokej zahraničnej verejnosti, Slovensko býva naďalej často zamieňané so Slovinskom. Dokonca sa stáva, že päť rokov po rozdelení sa naďalej hovorí o existencii Československa. Zdá sa vám paradoxné, že samotní obyvatelia zjednocujúcej sa Európy nemajú často ani len predstavu o tom, ktoré štáty ju tvoria? Istotne, no vzápätí si uvedomíme, že je to z veľkej časti naša chyba: vždy sme trpeli a stále trpíme nedostatkom silných a najmä pozitívnych „imidžmejkrov“. Príkladom dobrej stratégie môže byť viac ako 120 stránková publikácia Stručné dejiny Slovenska (Petite histoire de la Slovaquie) z pera Ľubomíra Liptáka.

Autor písal prácu na objednávku a s vedomím, že pre zahraničnú verejnosť, a nielen laickú, to bude možno prvá obsiahlejšia informácia o slovenských dejinách. Podriadil tomu obsahovú stránku práce i jej proporčné rozdelenie. Všimá si predovšetkým to, čo možno s väčšími či menšími výhodami nazvať „slovenské“. Pre francúzske vydanie Lipták podstatne rozšíril kapitoly, venované našim novovekým dejinám od obdobia počiatkov národného obrodenia až do roku 1992 (tvoria takmer dve tretiny celej práce), kde sa politicky, hospodársky i kultúrne doformoval slovenský národ. Toto obdobie je pre pochopenie slovenskej spoločnosti na sklonku 20. storočia, a nielen z pohľadu cudzinca, nepochybne najdôležitejšie.

Vzhľadom na limitovaný rozsah sa bráni zabíhaním do detailov, inak povedané, Lipták vedie čitateľa istou rukou po „veľkých líniiach“ slovenských dejín. Riziko, ktoré pri tom musel podstúpiť je, že na niektoré problematické miesta, na ktoré sú naše dejiny žiaľ, alebo pre historika chvalobohu, také bohaté, nemal dostatočný priestor. Musel preto zjednodušovať a treba oceniť, že pri tom postupoval veľmi citlivo. Takýto postup však môže na niektorých miestach vyvolať prekvapenie, že slovenská historiografia nemá ešte mnohé problémy nielen vysvetlené, ale ani pomenované (napríklad na s. 76, keď hovorí o politickom systéme vojnového slovenského štátu ako o autoritárskej diktatúre, ktorá smerovala k diktatúre fašistického typu). Liptákov text si preto vyžaduje pozorného čitateľa a citlivý prístup, ktorý si kladie neustále otázku *prečo?*

Vnútná štruktúra jednotlivých kapitol je prehľadná a Lipták ju dodržiava v celej práci. Každá kapitola je pevne zviazaná myšlienkou, ktorá pomenúva hlavné politické a spoločenské smerovanie a ktorej naplnenie je zároveň zrodom novej. Vytvára tak akési „schodisko“, po ktorom čitateľ kráča, zvierajúc v rukách jemnú „Ariadninu niť“, ktorú mu Lipták ponúkol. Autor sa sústreďuje najmä na politický a hospodársky vývoj, na ktorý nadväzuje sociálny a niekde na chvoste kultúrny. Akoby nám tým chcel naznačiť, že politika určuje verejný život na Slovensku do takej miery, že jeho dejiny sú vlastne dejinami politickými a postavenie kultúry v slovenskej spoločnosti netreba - z pohľadu historika - preceňovať. Z úst bývalého šéfredaktora *Kultúrneho života* z polovice šesťdesiatych rokov je to názor, ktorý si zaslúži prinajmenšom zamyslenie. Predsa si však neodpustím otázku: Určuje význam udalostí len ich celospoločenský dopad? Ak áno, znamená to napríklad, že vzhľadom na elitný charakter Charty 77 ju možno opomenúť?

Je sympatické, keď v úvode priznáva, že Slovensko nikdy nebolo miestom, odkiaľ vychádzali zmeny

celoeurópskeho významu, no vzápätí dodáva, že nebolo ani ich pasívnym prijímateľom. Snaží sa situovať Slovensko v celoeurópskom priestore a pritom necítiť komplex malosti, ktorým na vlastnú škodu býva niekedy zaťažená slovenská historiografia. Triezvo si uvedomuje možnosti, ktoré sa Slovensku v minulosti otvárali a hranice, v rámci ktorých sa mohlo pohybovať. Francúzsky čitateľ si intenzívne uvedomí rozdiel oproti svojim vlastným dejinám. Slovenské dejiny totiž nemožno koncipovať ako dejiny štátu, keďže ten, až na krátku epizódu vojnových rokov, fakticky neexistoval, ale ako dejiny národa, o ktorom však možno jednoznačne hovoriť až od národného obrodenia. Dejiny Slovenska sa navyše vždy odohrávali v často kontroverznom a problematickom vzťahu k centrálnej moci, či už sídlila vo Viedni, Budapešti alebo Prahe, a tento vzťah bol v nepretržitom pohybe. V prístupe k slovenským dejinám teda nemožno absolutizovať jednu z ciest, ale vždy citlivo voliť tú, ktorá sa pre dané obdobie hodí najviac. Lipták si to uvedomuje a v celej práci sa to usiluje dodržiavať.

Text dopĺňa bibliografia prameňov k slovenským dejinám v niektorom zo svetových jazykov, index a stručná chronológia. Tá má však pomerne vážne nedostatky, z ktorých vyplýva, že ich definitívna podoba nie je dielom samotného autora: chýbajú mnohé dôležité, niekedy základné dátumy (napr. 14. marec 1939 alebo 17. november 1989), sú vynechané celé desaťročia (1948-1960, 1960-68 či napr. 1975-89) a objavujú sa jasné chronologické omyly, ktoré by sa pri znalosti ak už nie slovenských dejín tak aspoň Liptákovho predchádzajúceho textu, nemohli nikdy stať (napríklad vznik VPN pred 16. novembrom 1989). Pýtam sa preto, komu bola príprava chronológie zverená a prečo?

Oceňujem prekladateľskú zručnosť pani Sabine Bullock, ktorá sa však nevyhla niekoľkým chybám: na niekoľkých miestach preklad vyznieva umelo a nevyjadruje dostatočne presne slovenský obsah (napríklad preklad HSLŠ raz ako *Parti populaire de Hlinka*, inokedy ako *Parti populiste slovaque*, či VPN ako *Opinion publique contre violence*).

Liptáková syntéza je teda hodnotnou prácou, ktorej prednosťou je kritický a vecný prístup. Pre francúzske publikum môže byť o to príjemnejším prekvapením, že je navyše napísaná zasvätená a pútavo, ako pohľad historika konca 20. storočia na dejiny vlastnej krajiny, ktorý, a nielen v cudzincovi, evokuje otázku *Čo so slovenskými dejinami?* Lipták odpovedá sebe vlastným spôsobom, zdôrazňujúc slovenský postoj, s čím koniec koncov tiež možno polemizovať. To je však presne to, čo autor od čitateľa očakáva.

EVA KOVÁČECHOVÁ

PRÁVO, PRÁVNICKA FAKULTA UK, BRATISLAVA

Robert Fico: Trest smrti, Bratislava 1996

O d roku 1989, nadobudla diskusia o treste smrti nový rozmer. Spôsobila to predovšetkým kriminalizácia spoločnosti, ktorá má vzostupnú tendenciu. O treste smrti sa vyjadrujú rôzni odborníci - od politikov, cez právnikov, policajtov až po psychológov, robia sa prieskumy verejnej mienky. SNS dokonca zorganizovala nepochopiteľnú petičnú akciu, prostredníctvom ktorej sa snažila získať čo najviac podpisov ľudí súhlasiacich s opätovným zavedením trestu smrti do nášho právneho poriadku. Uvedené skutočnosti jednoznačne naznačujú, že v našej spoločnosti je čoraz viac sympatizantov trestu smrti. Pre všetky tieto aktivity sú typické určité spoločné črty - nedostatočná informovanosť, nevedomosť a na druhej strane prehnané emócie. Kniha Trest smrti, autorom ktorej je právnik, politik a „odborník“ na túto tému, Robert Fico, by mala vniesť aspoň trochu svetla do tejto odborne málo prebádanej a prezentovanej oblasti.

Už z obsahu je zrejmé, že autor sa zamerával len na niektoré aspekty trestu smrti. Je to možno škoda, zvlášť, keď aj on sám tvrdí, že o treste smrti treba hovoriť veľa a podrobne, ale na odbornej úrovni, kam podľa informovaných on sám nepochybne patrí. Od takejto publikácie sa možno očakáva hlavne komplexná analýza argumentov pre a proti tomuto trestu. Kto iný, ak nie odborník ako Fico, by mal zsumarizovať, zhrnúť a podľa možnosti čo najobjektívnejšie vysvetliť, prečo treba o treste smrti dnes vôbec hovoriť a ako k nemu pristupovať. Určitým sklamaním je teda autorom deklarované takmer úzkostlivé vyhýbanie sa prezentovaniu jeho vlastných názorov, ktoré sú nakoniec všeobecne známe. Na verejnosti sú už však menej známe argumenty, ktorými podopiera svoje tvrdenia. Práve tieto, vyvážené protiargumentmi zástancov opačných názorov, by boli zaujímavé a žiaduce na zlepšenie informovanosti verejnosti. Na druhej strane si nemožno medzi riadkami a niekedy priamo v texte nevšimnúť, že vlastné autorove názory text samozrejme formovali. Napríklad v subkapitole o justičnom omyle (s. 18-20) najviac vyniká konštatovanie (také typické pre Fica!): „...na území Slovenska za posledných viac ako 150 rokov nie je známy prípad, v ktorom došlo k pochybeniu súdu končiacemu uložením, či dokonca vykonaním trestu smrti“, a teda podľa názoru niektorých autorov „pri opravných prostriedkoch a ďalších možnostiach zmeny rozsudku smrti, ktoré existovali ... pred 1. júlom, je demagógiou argumentovať proti trestu smrti možnosťou justičného omylu“.

Ďalším sklamaním je hneď úvodná kapitola o filozofických, morálnych a iných pohľadoch na trest smrti. Svojou povrchnosťou a nedbanlivosťou takmer odradí od ďalšieho čítania. Názory jednotlivých prezentovaných filozofov, vytrhnuté z kontextu a podávané v krátkych citáciách, pôsobia tendenčne, hoci predstavujú niektoré vyjadrenia tak zástancov ako aj odporcov trestu smrti. Napriek tomu vyznievajú veľmi jednoznačne a bez argumentov svojich pôvodných autorov pôsobia veľmi plocho. Mnohí citovaní filozofi a spisovatelia svoj postoj k trestu smrti postupne zmenili, čo však z tejto kapitoly nevyplýva.

Oveľa dôkladnejšie vyznieva spracovanie ďalších kapitol o medzinárodných aspektoch trestu smrti, kde sa autor pomerne podrobne zaoberá predovšetkým postojom Rady Európy k trestu smrti. Podobne je spracovaný aj vývoj a ponímanie trestu smrti na Slovensku v jeho historicko-politických, ako aj právnych paralelách. Prínos informácií sa prejavuje najmä v dôslednosti prístupu autora, ktorý nezaprie v sebe právnika. Údaje sú teda presné, jasne vidieť vzájomné súvislosti a paralely vývoja tohto právneho inštitútu v historickom kontexte. Túto tému autor v podstate vyčerpá.

Ďalšie kapitoly však znovu vyznievajú mierne rozpačito, ani nie spracovaním, ako svojou osamelosťou. Preventívny účinok trestu smrti je napr. len jednou z jeho funkcií, podľa Fica patrí k najdiskutovanejším otázkam, rozhodne však nie jediný. Minimálne podobný význam a úlohu má aj chápanie trestu ako takého pre páchatela. Tu však treba vychádzať už z morálnych a filozofických predpokladov, čomu sa chcel Fico zrejme vyhnúť. Je to opäť škoda, pretože funkcie trestu smrti hrajú dôležitú rolu v jeho ponímaní a analyzovaní. Takto vyznieva kniha trochu ako súhrn niekoľkých kapitol z väčšieho, hlavne však komplexnejšieho diela.

Ficova publikácia o treste smrti nie je ojedinelá. Francúzsky autor Jean Imbert vo svojej knihe *Trest smrti* z roku 1989 spracoval otázku trestu smrti iným spôsobom. Zamerá sa predovšetkým na historicko-politický vývoj trestu smrti vo svete. Kým Fico hneď na začiatku upozorňuje, že hoci morálny a filozofický status je jedným z východísk pri hľadaní správneho postoja k trestu smrti, vzápätí sa ohradzuje: „čisto moralistický prístup bez primárneho zohľadnenia kriminologických a sociologických aspektov by mohol viesť k neplodným dlhosiahlym diskusiám a k nerelevantným a v praxi ťažko použiteľným záverom“. (...) Naproti tomu je Imbertov prístup kompaktným prepojením morálno-filozofického a praktického poňatia. Považujem to za šťastnejšie riešenie, pretože takto načrtnutý obraz sa javí komplexnejší a tým aj pravdivejší. Domnievam sa, že spomenuté dva princípy

nemožno celkom oddeliť, lebo sa svojím spôsobom navzájom podmieňujú a vysvetľujú. Morálne a filozofické vplyvy a postoje spoločnosti sa musia predsa odraziť v akokoľvek pragmatickom ponímaní trestu smrti. Sú podkladom (viac či menej) realizácie čohokoľvek v spoločnosti. Hoci možno súhlasiť, že argumentovať morálkou a filozofickými názormi je ako bojovať s veternými mlynmi, pretože v tomto súboji zriedka možno objektívne hovoriť o víťazovi, nemožno jednoducho ignorovať ideologické predpoklady, ktoré formujú každého z nás.

Obaja autori sa zaoberajú rozličnými aspektmi trestu smrti (hoci sa čiastočne aj prelínajú), avšak Ficova kniha sa v porovnaní s Imbertovou zdá povrchnejšia, hoci znovu treba zdôrazniť, že kapitolám o medzinárodných a predovšetkým slovenských súvislostiach možno len máločo vyčítať. Zaujímavé je, že obaja, nepochybne odborníci, dospeli k rozdielnym názorom. Kým Imbert na záver tvrdí, že: „trest smrti je vo svete na ústupe, to je jedno z nesporných zistení, ktoré vyplýva z tejto štúdie. Jeho užitočnosť, jeho exemplárnosť i jeho potreba sú odteraz neodvolateľne spochybnené...“ (s. 121), Fico dospel k názoru, že diskusie o treste smrti nielenže nekončia, ale naberajú na intenzite. „Neočakávam síce žiadne prevratné posuny v odmietavom postoji Rady Európy k absolútnemu trestu v najbližších rokoch, ale zločin novej kvality a nedávne skúsenosti s niektorými novými členskými štátmi tejto medzinárodnej organizácie postaví onedlho Európu opäť pred dilemu trestu smrti“ (s. 108). Každý z nich má pre svoje tvrdenie nepochybne osobité dôvody, nemožno sa však zbaviť dojmu, že Fico mnohé z nich nedostatočne zdôraznil, a tak jeho pochmúrna predpoveď vyznieva trochu izolovane a rozpačito. V každom prípade, je len pozitívne, že takáto kniha vyšla, hoci autor nenaplnil všetky očakávania. Spolu s Imbertovým *Trestom smrti* predstavuje v rámci slovensky napísaných publikácií určite významný krok vpred v súčasnej analýze a spracovaní inštitútu trestu smrti.

MARTIN ŠUGAR

DEJINY UMENIA, FILOZOFICKÁ FAKULTA UK, BRATISLAVA

Ladislav Kesner: Vizualní teorie, Současné angloamerické myšlení o výtvarných dílech, H&H 1997, 265 s. Preklad L. Vidmanová a L. Kesner

Vizualní teorie, ako sa to naznačuje v podtitule, je antológiou súčasného anglo-amerického myslenia o výtvarných dielach. Zostavovateľ Ladislav Kesner vybral do nej deviatich autorov. Prirodzene, pri výbere jednotlivých osobností sa riadil ich príno-

som do myslenia o umení, artefaktoch, i do samej umenovedy. Pri výbere esejí nehladel na popularitu a povedomie. Eseje sú zostavené tak, aby reprezentovali súčasný anglo-americký spôsob uvažovania o najviac diskutovaných pojmoch a problémoch v umenovede (napr. o objekte a subjekte, štýle, replikácii, zobrazení, význame, kontexte a pod.).

Nebudeme sa teraz podrobne rozpisovať o jednotlivých príspevkoch a komentovať ich. Čo je najvyššie hodné pozornosti a čo vzbudzuje záujem čitateľa, je zaiste Kesnerova úvodná stať *Teorie, vizuální zobrazení a dějiny umění*, ktorá je vynikajúcou štúdiou, sledujúcou nástup nových tendencií v umenovede na Západe približne od sedemdesiatych rokov. Jej charakteristickým znakom je (v dobrom slova zmysle) didaktický štýl, nastoľujúci situáciu tak, akoby sa čitateľ dozvedal o spomínaných faktoch po prvý raz, pričom v nej niet ani štipky akejsi „kantorskej dogmatiky“. Autor sa na malom priestore dokázal podrobne, výstižne, s takmer evidenčnou úplnosťou (nie však na úkor prehľadnosti) vyrovnáť s pomerne zložitým zlomovým obdobím nielen v dejinách umenia, ale aj v ostatných vedných odboch, vrátane ich akademických prostredí a celej spoločnosti. Jeho úvahy sprevádza podrobný poznámkový aparát, ktorý je koncipovaný takmer ako malá bibliografia na podrobnejšie štúdium.

Najmä v úvode sa ako červená niť vinie úsilie reflektovať aj stav teoretického a metodologického myslenia v českej umenovede. Prvé slová v antológii sú povzdychom V. V. Štecha: „V Čechách bylo teorie málo.“ Kesner práve touto prácou prelomil ďalšiu pečať zakliatej českej umenovedy. Podarilo sa mu to najdôležitejšie: Spravil prvý krok smerom od zabehnutého prúdu. Čitateľovi nepredkladá plačlivú kritiku, ale ponúka ukážky teoretických textov založených na iných paradigmách, než sú paradigmy prác väčšiny súčasných českých historikov umenia. V českom prostredí mu ale naďalej chýba „efekt zvonka“, t.j. vstup neškolených historikov umenia do umenovedy. Tí sa zatiaľ svojimi prácami zásadne nezapájajú do premenného procesu v Čechách. Ide zväčša o také osobnosti umenovedných disciplín, ktoré sa samy vyrovnávajú s novou situáciou, a to predovšetkým v prostredí svojich kolegov. Pravdaže, diskutujú o provokujúcich otázkach so svojimi študentmi na prednáškach a seminároch so špecifickým primárnym obsahom (historiografia a metodológia dejín výtvarného umenia), ale aj na takých, ktoré sa čistej teórii v istom zmysle vzdávajú (semináre o stredovekom, renesančnom, barokovom, či súčasnom umení). Tak sa prirodzeným tempom v primeranej intenzite voči životu prebúdza prvok, ktorý sa v tomto procese zdá byť zásadný - schopnosť SEBAREFLEXIE.

Treba povedať aj to, že Kesner bezvýhradne nesympatizuje s myšlienkami autorov, ktorých zahrnul do antológie. Odlišná situácia „tam a doma“ buď v historicko-geografickom zmysle (Amerika v sedemdesiatych rokoch, Česko v deväťdesiatych rokoch), alebo v názorovom zmysle („klasici“ a „kritici“) mu pomáha uvedomiť si, aké možnosti poskytuje každá z pozícií. Výstižne sa tejto veci venuje najmä na s. 21-27, pričom najlapidárnejšie je jeho konštatovanie:

„Obě krajní polohy jsou zjevně nevýhodné a tedy pro stále větší počet těch, kdo sa zabývají výtvarným uměním, nepřijatelné... Ona nepřekonatelná propast, kterou mezi sebou obě strany vytvářejí, přitom nepostrádá ironický moment, neboť zakladatelské postavy disciplíny se rozhodně zabývaly teorií a neopomíjely ani hodnotové otázky. Nikoli náhodou jsou také zakladatelské postavy západních dějin umění a jejich klíčové texty dnes předmětem intenzivního zájmu a nových výkladů“ (s. 23).

Za pozornosť stojí aj sama forma antológie. Antológia nevyhnutne nebudujú systematizáciu, ale skôr komparáciu javov, čím sa utvára aj istý priestor pre pluralitu názorov a zároveň sa predpokladá budovanie si vlastného názoru. Zostavovateľ antológie nevedie čitateľa za ručičku, aby vhuhol rovnými nohami do niektorej z predkladaných názorových pozícií. Má skôr tendenciu nechať ho z odstupu tvoriť si vlastný názor a viesť s ním dialóg. V tom je vari najväčšia hodnota, ktorú antológia poskytuje.

Podobné parametre, ktoré vyplynuli z Kesnerovej antológie pre české umenovedné prostredie, platia aj o Slovensku. Hoci treba kriticky uznať, že slovenská odborná pospolitosť si menej ako česká uvedomuje mieru obmedzenia, ktorú so sebou prináša lipnutie na geopolitickom regióne. Sme príliš malou a príliš uzavretou krajinou na to, aby tu vyrástlo zdravé konkurenčné prostredie. Zbytočne sme spútaní divnou ideou inštitucionalizovaného regionalizmu. Bárs by pomohla Kesnerova antológia na Slovensku pohnúť historikov umenia, aby zabudli na hranice Slovenskej republiky a uvedomili si skôr, že územný stred Európy by mal byť epicentrom, žeravým a taviacim, aj pokiaľ ide o tvorivosť.